

OSMAN CEMAL KAYGILI'NIN SÖZ VARLIĞINDA ARGO

Dr. Mediha MANGIR*

ÖZ: Osman Cemal Kaygılı, 1910 yılında 'Eşek' adlı bir dergide yazın hayatına başlamış; hemen hemen her türde edebî ürün vermiş yazarlardandır. Çağdaşlarından farklı bir çevrede yetişen yazar, ortaya koyduğu bütün edebî ürünlerde bu farklı çevreyi okura hissettirir. Osman Cemal, bahsi geçen dönem edebiyat dünyasının dışında kalmış Haliç, Kumkapı, Kasımpaşa, Balat, Samatya, Hasköy gibi semtleri; bu semtlerdeki sosyal hayatı; çingeneler, tulumbacılar, hovardalar, akşamcılar, külhanbeyleri gibi tipleri; meyhâneler, kahvehâneler, gazinolar gibi eğlence yerlerini, eserlerine konu olarak seçer. Bu zengin ve çeşitli konular yazarın dilini ve özellikle söz varlığını önemli ölçüde belirler.

Her ülkede, her dilde görülen, toplum içinde bir kesimin ya da öbeklerin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel bir dil olarak tanımlanan argo, Osman Cemal'in söz varlığını farklı kılan öğelerden biridir. Osman Cemal'in eserlerinde kullandığı argoyu, suç dünyası içinde kabadayı, dolandırıcı argosu; azınlık dünyası içinde etnik azınlıklar ve göçmen argosu; alışveriş dünyası içinde eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosuyla sınırlandırmak doğru olacaktır.

Osman Cemal'in söz varlığında argo, gerçekçiliği yansıtır, mizaha katkı sağlama ve ayrıca yazarın kendi yaşamışlıklarını ortaya koyma işlevleriyle karşımıza çıkar.

Anahtar Kelimeler: Osman Cemal Kaygılı, söz varlığı, özel dil, argo.

Slang in Osman Cemal Kaygılı's Vocabulary Stock

ABSTRACT: Osman Cemal Kaygılı started to write at journal called as "Eşek" in 1910 and he was one of the the writers who had written about all kinds of literature. The author who was different from his contemporaries in terms of the periphery he was grown up and lived in had the readers feel this periphery in his all writings. Osman Cemal Kaygılı chose as materials for his literary works the districts which remained outside the literary world at that time such as Haliç, Kumkapı,

---

* Ondokuz Mayıs Üni. Eğt. Fak., medihamangir@hotmail.com

Kasımpaşa, Balat, Samatya, Hasköy, the social life in these districts, the types such as gypsies, unofficial fire fighters, rakes, tipplers, gangsters and entertainment places such as pubs, cafes and casinos. These mentioned rich materials determined the language and especially vocabulary he used to a great extent.

Slang, defined as a special language which is used to communicate by some groups in a society and exists in almost every country and language, is one of the factors which make Osman Cemal's vocabulary different. His slang can be divided into three parts: criminals' slang, minorities' slang and fun slang.

Slang at Osman Cemal's vocabulary comes out at three functions: The reflection of reality, contribution to humour and putting forward his own experiences to the reader.

Key Words: Osman Cemal Kaygılı, vocabulary, special language, slang.

1. Giriş

Toplumdilbilimin çalışma alanı içinde dil ve dil türleri önemli bir yer tutar. König, dil türlerini bölgesel, toplumsal ve işlevsel olmak üzere üç başlıkta inceler. Yazılı geleneğe bağlı dil biçimlerinden lehçeyle yazılı geleneği olmayan ağız, bölgesel dil türleri içindedir (König 1991: 63). Toplumsal dil türleriyle toplumsal katman, din, etnik grup gibi etkenler göz önünde tutularak incelenir. Ancak toplumsal grupların birbirleriyle ilişkileri, toplumsal dil türlerinin kesin sınırının çizilmesinde güçlük doğurur. Araştırmacıların üzerinde görüş ayrılığına düştüğü dil türüyse işlevsel türdür. Bazı araştırmacılar, deyiş biçimleri (üslup/style) ve özel dilleri işlevsel dil türleri olarak değerlendirir. Bu görüşe göre, bir birey iş yerinde meslektaşlarıyla, kendisinden üst düzeyde bulunan bireylerle, evde yakınlarıyla farklı deyiş biçimleri kullanarak iletişim kurar. Bu görüş ayrıca özel dilleri, teknik dilleri, argoyu ve ticarî dilleri işlevsel dil türlerinden sayar. Bir başka görüş de özel dillerle deyiş biçimlerinin birbirinden ayrıldığını savunur. Buna göre törensel, resmî, rahat, samimi gibi deyiş biçimleri ile doktorlar, pilotlar, bankacılar, satıcılar, müzikseverler, dilbilimciler gibi meslek ve toplumsal grupların kullandığı özel diller farklıdır (König 1991: 64-65). Bu görüşlerden hareketle argonun 'işlevsel özel bir dil' olduğu sonucuna varılabilir.

Argo, her ülkede, her dilde görülen, toplum içinde bir kesimin ya da öbeklerin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel bir dildir (Aksan 1998: 89). Argo, 13.yüzyıldan itibaren dar bir çevreye özgü, bozuk dil olarak varlık göstermiş, 15. yüzyılda -özellikle hırsızların kullandığı gizli dil olarak- belli dokümanlarda tespit edilmiştir (Guiraud 1956: 5). Argo, Fransızcada 'hırsız ve dilenci dili' olarak ortaya

çıkıştır. Türkçede de 'lisân-ı erâzil', 'lisan-ı hezele', 'külhanbeyi dili' ve 'kayış dili' olarak tanımlanmıştır. (Devellioğlu 1980: 22-39).

'Genel dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi' (Devellioğlu 1990: 14) olan argonun açıkça tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi için Hulki Aktunç 'alan argosu' ve 'genel argo' kavramlarını önerir (2002: 11). Aktunç, ayrıca, alan argosunu '*suç dünyası* (hırsız, uyuşturucu, kumar, kabadayı, dilenci argoları), *kapalı dünyalar* (hapisane, yatılı okul, kışla, denizcilik argoları), *azımlık dünyası* (etnik azınlıklar, göçmen argosu), *cinsel dünya* (cinsel, eşcinsel, fuhuş), *alışveriş dünyası* (esnaf, şoför, eğlence yerleri argosu), *spor dünyası* (spor argosu) olarak altı sosyal grup içinde inceler ve genel argonun, alan argolarındaki sözcük dağılımının, zaman içerisinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağılımından meydana geldiğini söyler (Aktunç 2002: 12).

Günümüzde, farklı milletlerin herhangi bir münasebetle birbirlerine yaklaştıkları ve çeşitli ilişkilerle bir arada buldukları gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, aynı kültür ve coğrafyada şekillenen çok sayıda farklı sosyal gruptan söz etmek de mümkündür. Bu grupların hızla arttığı ve değiştiği de tespit edilmektedir. Bu gerçeklikten hareketle Nevzat Özkan, Aktunç'un alan argosu gruplandırmasına iki başlık daha eklemiştir. Bunlar inanç dünyası (dinî grup ve fikrî grupların argoları) ve iletişim dünyası (Özkan 2002: 26-27). Bu sosyal gruplara her geçen gün yenileri eklenmektedir. Bunun doğal sonucu olarak 'dil'in gizli örgütü' (Aktunç 2002: 377) niteliğindeki argo, sürekli bir değişim içindedir. Böylelikle argo da, toplum içindeki modalardan, önem kazanan çeşitli kavramlardan, ilişki kurulan ülkelerin dillerinden etkilenmekte ve sürekli değişmektedir (Aksan 1998: 90). Bu nedenle, hiçbir sözlük argoya yetişemez (Aktunç 2002: 377). Argoya ait bir sözcüğün şifresinin çözülmesi, herkes tarafından anlaşılır hâle gelmesi demektir ki bu durumda sözcük, ortak dilin söz varlığı içine girer ve böylelikle kaba dil veya teklifsiz konuşma tanımıyla sözlükteki yerini alır (Karagöz 2005: 75).

Argo esas itibariyle yazı dilinden çok bir konuşma dilidir (Asiltürk 2002: 183). Ancak argonun da Türk dilinin ilk sözlüğü olan Divân-ı Lügatî't-Türk'ten itibaren kayıtlara geçmiş olduğu tespit edilmiştir (Aktunç 2002: 16-19). Bundan sonra Türkçede basılan ilk müstakil argo sözlüğü A. Fikri'nin *Lugat-ı Garibe* (1307/1889-90) adlı eseridir. G. Sağol, argoda ikinci sözlük olarak O. Cemal Kaygılı'nın 1932'de Haber gazetesinde tefrika ettiği *Argo Lugatî*'ni sayar (2002: 75). Ancak Mehmet Arslan, *Argo Kitabı* (2004) adlı çalışmasında ikinci sırada Ali Bey'in Lehçetü'l-Hakayık adlı eserini gösterir.¹ Günümüzde en kapsamlı argo sözlüğü

¹ Argo sözlükleri için bk. (Sağol 2003, s.73-93; Arslan 2004).

Hulki Aktunç'un ilk baskısı 1990 yılında yapılan *Büyük Argo Sözlüğü*'dür.

Malzemesi dil olan edebiyatın, özel ve gizli bir dil olan argoyla da ilişkisinden söz etmek kaçınılmazdır. Edebî eserde argo, komik durum yaratma, yergi ve gülmece için başvurulan bir kaynak (karagöz, ortaoyunu, halk tiyatrosu); günlük hayatı yakından tanıtmak, tespit ve tahlillerde realiteye uygunluk sağlamak amacıyla gerçekçiliğin bir unsuru, otantik olmanın bir göstergesi; dilde yeni arayışların bir simgesi, bir başkaldırı, yaşayan şiir diline ve klişelerine karşı çıkma şekli, bir karşı-anlam yaratma aracı; yabancılaşmanın, toplumdan dışlanmışlığın göstergesi olarak karşımıza çıkabilir (Kefeli 2003: 170).²

2. Osman Cemal Kaygılı ve Argo

Osman Cemal Kaygılı, 1910 yılında *Eşek* adlı dergide –henüz öğrenci iken- yazın hayatına başlamış hemen hemen her edebî türde eser vermiş kalemlerdendir. 1920 yılında yayımlanan *Alay* adlı dergide de imzasına rastladığımız Osman Cemal, bu yıllarda yazarlığı meslek edinmiş görünmektedir.

Ahmet Mithat'la başlayan Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'le süren geleneğin son halkası olarak değerlendirilen Osman Cemal, onlar gibi halka dönük konuları işler. Yetiştigi ve yaşadığı çevre yönünden çağdaşlarından farklı olan yazar, kalem oynattığı bütün edebî ürünlerde bu çevreyi okura anlatır. Kendinden önce ve sonrakilerin uzaktan baktığı kenar mahallelere girip, oradaki insanlarla kaynaşarak çoğu zaman gözlemlerini gerçekçi bir şekilde aktarır.

Osman Cemal, bahsi geçen dönem edebiyat dünyasının dışında kalmış semtleri; bu semtlerdeki sosyal hayatı; çingeneler, tulumbacılar, hovardalar, akşamcılar, külhanbeyleri gibi tipleri; meyhâneler, kahvehâneler, gazinolar gibi eğlence yerlerini, eserlerine malzeme olarak seçer. Bu zengin malzeme yazarın dilini ve özellikle söz varlığını önemli ölçüde belirler.

Toplumda bazı çevrelerce tercih edilen ve dilde belli bir yerde bulunan argo sözler de, Osman Cemal'in söz varlığını belirleyen unsurlardandır. Hatta onun söz varlığını farklı kılan öğelerden birinin argo olduğu söylenebilir. Osman Cemal'in söz varlığındaki argoları, Aktunç'un argo-

² *Türk Kültüründe Argo* (2003) adlı kitapta 'Edebiyatta Argo' genel başlığı altında çeşitli yazar ve şairlerin eserleri edebiyat-argo ilişkisi çerçevesinde irdelenmiştir. (s. 169-295)

nun oluşum alanları üzerine yaptığı tasnifindeki gibi suç dünyası, azınlık dünyası ve alış veriş dünyası içinde gruplandırmak gerekir. Osman Cemal'in argosunu, suç dünyası içinde kabadayı, dolandırıcı argosu; azınlık dünyası içinde etnik azınlıklar ve göçmen argosu; alışveriş dünyası içinde eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosuyla sınırlandırmak doğru olacaktır. Bu sınırlandırmada yazarın edebî eserlerini oluştururken seçtiği malzeme yine ön plandadır.

Osman Cemal'in kahramanları alt toplumsal katmandan külhanbeyi, tulumbacı, hovarda, akşamcı, çingene gibi tipler olup bunların eğlendiği, vakit geçirdiği yerler de meyhaneler, gazinolar ve kahvehanelerdir. Bu nedenle Osman Cemal Kaygılı'nın eserlerindeki argo varlığı şöyle gruplandırılıp örneklendirilebilir:

- **Kabadayı argosu:** afili, aynalı, aval, babalık, çamur, çek arabamı!, çıkılanmak, ellialtı, fiyaka, fiyakalı, herifçioğlu, hır çıkarmak...

- **Dolandırıcı argosu:** kafesçi, kafeslemek, kaşkariko, katakulli, kilefteci, altmış altıya bağlamak, madik, madikçi, mandepsiye basmak, mantar, mantar atmak, mantara basmak, martaval, orostopolluk...

- **Eğlence yerleri (meyhane, gazino, müzisyen):** anzarot, barba, boğuntu yeri, bulut, bulut olmak, cümbüş, cümbüşlenmek, çakıştırmak, çekmek, çekiştirmek, çöplenecek, dem, demlenmek, devirmek, dumanlanmak, duziko, feryadı vermek, filispit, fitil, istim, kafası dumanlı olmak, kiras etmek, maden, mastor, papaz uçmak, pırna, piyiz, yapındırmak, yuvarlamak, zom olmak...

- **Azınlık dünyası (çingene):** habe kaymak, katalaviz, keriz, kerizci, keriz etmek, kıpti, mangiz, şopar, todi, bengala, beti, çak, grasni, harni, imşa, laçı, mangaptut, odel, so, teferiz, terlayni vb.

Aydın Köksal, "Kabadayılık bir davranış biçimi. Fakat kabadayılık etmek istiyorsanız, ilkin o ağızla konuşun. Ağızınızı herkes tanır, gerçek anlaşılıp racon bozulana dek sizi kabadayı bilirler." (1980: 142) der. Bu yaklaşıma göre kişi, sosyal konumunu davranışından önce dille gösterir. Kullanılan dil, konuşanın kendine, toplumsal grubuna ve karşısındakine ait düşünce ve isteklerini belirtebilir. Ayrıca dil, kişinin etnik kökeni, mesleği, yaşam düzeyi ve dinsel durumu hakkında ipuçları verir (Günay 1991: 74).

Buradan hareketle Osman Cemal'in eserlerinde yarattığı tipleri konuşmalarından, kullandıkları dil türlerinden tanımak mümkündür. Çünkü Osman Cemal, tiplerini gerçekliğe uygun şekilde konuşturmuş ve tiplerin davranışlarını buna göre düzenlemiştir. Bu nedenle kahramanların konuşmaları; onların kökenleri, alışkanlıkları, anlayışları, meslekleri, ilgileri vb. konularda fikir yürütmemizi sağlar. Bu durumda kahramanların kul-

landığı argo, Osman Cemal tarafından ‘günlük hayatı yakından tanıtmak, tespit ve tahlillerde realiteye uygunluk sağlamak amacıyla gerçekçiliğin bir unsuru’ işleviyle karşımıza çıkarılır.

Ayrıca Osman Cemal, yazın hayatına mizahî gazete ve dergilerde başlar. Mizah, onun bütün edebî eserlerinde üslubunun önemli bir anlatım tutumudur. Osman Cemal’in üslubunu besleyen unsurların başında halka ait konuşma dili ve geleneksel halk hikâyeciliği ile halk tiyatrosu gelir. Osman Cemal, karagöz, ortaoyunu, tuluat atışmalarına sıkça yer verdiği eserlerinde, argoyu mizaha katkı unsuru olarak kullanır.

Osman Cemal’in aydın kimliği ile beraber, yetiştiği çevre, yaşadığı maddî sıkıntılar, yapmak zorunda kaldığı çeşitli işler (sütçülük, pazarcılık, biletçilik...), girdiği ortamlar onu çok farklı insan tipleriyle karşılaş-tırmıştır. Osman Cemal’in İstanbul folkloruna ilgisi ve İstanbul’un birçok semtini (özellikle sur dışındakileri) çok iyi bilmesi, bu farklı tipleri tanı-masında etkili olmuştur.

Osman Cemal’in edebî eserlerinde, bu tiplerin konuşmalarını, ya-şam tarzlarını, ilgilerini vb. her türlü gözlem verisi ve izdüşümü olarak tespit oldukça kolaydır. Buradan hareketle Osman Cemal’de argo, kendi yaşanmışlıklarını yansıtan bir unsur olarak da karşımıza çıkar.

3. Osman Cemal Kaygılı’nın Romanlarında Argo Söz Varlığı*

Söz varlığı araştırmalarında, yazılı malzemeler kullanılacaksa, hangi alanlardan ne kadar veri seçileceğine ve araştırmanın hedeflerini kapsayacak örneklerin teminine dikkat edilmelidir. (Baş 2011: 58) Bu çalışma, Osman Cemal Kaygılı’nın romanları ile sınırlandırılmış ve tespit edilen argo sözler bir tanık cümleyle örneklendirilmiştir.

- **Kabadayı argosu:** afili, aynalı, aval, babalık, cavlağı çekmek, cızdam etmek, çek arabanı!, çıkılanmak, ellialtı, fiyaka, fiyakalı, herifçi-oğlu, hır çıkarmak...

*afili*³

“Netameli Bahri ile arkadaşları karşı tahta perdenin kenarından **afi-li** bakışlarla Hasan’ı biraz süzdüler.” (AF,s.73)

* Bir makale çerçevesini aşmamak için burada sınırlı sayıda örnek alınmıştır. Daha fazla örnek için bk. (Mangır 2009).

³ Gösterişli, hoş; kabadayılara yakışır biçimde (**BAS**).

aval⁴

“**Avalin** belinde çuvaldan bir peştamal, elinde bir küçük çomak, omuzunda bir külüstür köpek yavrusu...” (KPE, s.93)

aynalı⁵

“Peki, orada bulunan o üç tane **aynalı** gaco kimdi öyle?” (KPE, s.70)

babalık⁶

“Kadehleri tokuşturarak yuvarlarlar ve yine **babalık** söze bulaşır:” (A, s.44)

cavlağı çekmek⁷

“...yarın sabah ben **çekersen** **cavlağı** bu deli dünyadan, artık eksik hakkınızı helâl edersiniz gayri!” (Ç, s.179)

cızdam etmek (çekmek)⁸

“Sen şimdi buradan ağzın burnun dağılmadan **cızdam eder** misin, yoksa?...” (AF, s.84)

çek arabanı(ünl.)⁹

“Sen yanlış kapıya gelmişsin, haydi **çek** bakalım oradan **arabamı!**” (BM, s. 27)

çıkıla(n)mak¹⁰

“Etem hiddetle çocuklara bağırıp, onları hep birden geldikleri yere **çıkıladı.**” (Ç, s.32)

ellialti¹¹

“...çeneme bir kafa vurmak istedi, istedi ama ben ondan daha atik davranıp olanca hırsımla suratına **ellialtıyı** kondum.(A, s.20)

⁴ Aptal, salak; dikkatsiz, dalgın (BAS).

⁵ İyi, hoş (durum, şey); alımlı, çekici, güzel kimse (BAS).

⁶ Saygı gösteren bir söz (TA).

⁷ Ölmek, ölüp gitmek (BAS).

⁸ Kaçmak, savuşmak, ortadan kaybolmak (BAS).

⁹ Defol! (TAS).

¹⁰ Kovmak, uzaklaştırmak, yol vermek. (A.L.).

¹¹ Tokat, şamar (BAS).

*fiyaka*¹²

“Yok hani maksat bize **fiyaka** ise anlayalım!”(A, s.208)

*fiyakalı*¹³

“...berikilerin masasına geldi ve iki elini **fiyakalı** bir halde masanın kenarına dayadı.” (BM, s. 117)

*herifçioğlu*¹⁴

“Tam o gece **herifçioğlu** narayı savurur savurmaz ben yeni bir korku daha öğrendim.”(A, s.9)

*hur çıkarmak*¹⁵

“Yenikapı'daki meyhanede **hur çıkarmak** isteyen Zimba İbrahimle arkadaşığıydı.”(A, s. 113)

- **Eğlence yerleri (meyhane, gazino, müzisyen)**: anzarot, barba, boğuntu yeri, bulut, bulut olmak, cümbüş, cümbüşlenmek, çakıştırmak, çekmek, çekiştirmek, çöplenecek, dem, demlenmek, devirmek, dumanlanmak, duziko, feryadı vermek, filispit, fitil, istim, kafası dumanlı olmak, kiras etmek, maden, mastor, papaz uçmak, pırna, piyiz, yapındırmak, yuvarlamak, zom olmak...

*anzarot*¹⁶

“...o kadar **anzarotun** kendine verdiği hız ve coşkunlukla şimdi dönüşte sabahkinden daha heybetli, haşyetli, dehşetlidir.” (A, s.29)

*barba*¹⁷

“Yarı aşçı, yarı bakkal, yarı meyhaneci **barbaya** soruyorum.” (Ç, s.76)

*boğuntu yerleri*¹⁸

“Aman dedi, sakın burası bir **boğuntu yeri**, bir batakhane olmasın?” (KPE, s.52)

---

¹² Kabadayılık, gösteriş, caka (TA).

¹³ Gösterişli, süslü, zarif, kabadayı (TA).

¹⁴ Kızılan, öfke duyulan bir adamdan söz edilirken kullanılır (BAS).

¹⁵ Kavgaya yol açmak (BAS).

¹⁶ Rakı (BAS).

¹⁷ İhtiyar adam; meyhaneci (BAS).

¹⁸ Kumar oynanan mekân, kahve, kumarhane; olağandan fazla hesap ödemek zorunda kalınan yer (BAS).

bulut¹⁹

“...bunlar da öndekiler gibi **buluttan** farksızdılar.” (BM, s. 14)

bulut olmak (d.)

“...meyhaneli köylerin her birinde üçer beşer **duble çekmiş**, ekstra ekstra **bulut olmuştur**. (A, s. 29)

cümbüş²⁰

“Demek **cümbüş** başlıyor!” (KPE, s.51)

cümbüşlenmek²¹

“Etemin karısı, kocasına arasına çaktırmadan ufak ufak rakı da **cümbüşleniyor...**” (Ç, s.219)

çakıştırmak²²

“Evvvelce şöyle dedi, Yenimahalle'ye kadar yollanırsam orada birkaç tane **çakıştırsam...**” (A, s.191)

çekmek²³ (çekiştirmek)

“Sonra bir karafakiye ile bir **duble üst** yanındaki geveze Barba'da **çekiştirdim.**” (A, s. 108)

çöplenmek²⁴

“...burada bir çeşit gece konserleri yaparak ziyaretçilerden, bu surette de **çöpleniyoruz.**” (KPE, s.167)

dem²⁵

“Kusura bakmayın ben şuracıkta hem biraz **demleneceğim**, hem de biraz ziftleneceğim...” (KPE,s.19)

devirmek²⁶

¹⁹ İçki ya da uyuşturucu kullanıp aşırı sarhoş olmuş kimse (BAS).

²⁰ Kargaşa, patırtı, kavga (BAS).

²¹ İçmek, içip eğlenmek (BAS).

²² İçki içmek; içki içerken kadehleri birbirine vurmak (BAS).

²³ İçki içmek (BAS).

²⁴ Konuklanmak, birisinin masasında atıştırmak (A.L.).

²⁵ Uyuşturucu olarak kullanılan esrar; rakı, şarap (BAS).

²⁶ İçki içmek (BAS).

“...o gece de orada binlikler **devrilir**, kafalar epeyce dumanlanır.”
(A, s. 189)

dumanlanmak²⁷

“...o gece de orada binlikler devrilir, kafalar epeyce **dumanlanır**.”
(A, s. 189)

“...pardon madam, bu akşam nedense **duziko** bana vurdu.” (A, s. 149)

Çoktan bir hayli **feryadı vermiş** olan Abdi Bey yine Adela’sını anarak söylenmeye başladı.” (A, s.177)

filispit²⁸

“Malum a, yolumuz uzak, hava aynasız, kafalar son **filispit**...”
(KPE, s.57)

fıtil²⁹

“Fakat ne de olsa daha hâlâ hayli yüklü, hatta **fıtil** olduğu tavrından anlaşılıyordu.” (KPE, s.77)

istim³⁰

“Fakat kim dinler, önceki şoförün hem kendi fazla **istimli** hem arabadakiler ona boyuna:” (A, s.194)

kafası dumanlı olmak (dumanlanmak)³¹

“...herif bir hayli anzarot yutmuş, **kafası** adamakıllı **dumanlanmış** ortaya savurduğu saçmalar kendi ailesini bile çoktan kızdırmaya başlamıştı.”
(AF, s.34)

kiras etmek³²

- Karşıdan **kiras ettiler!**

- Kimler **kiras etti?**” (Ç, s.236)

maden³³

²⁷ Esrar vb. uyuşturucu kullanmak (BAS).

²⁸ Aşırı sarhoş (kimse) (BAS).

²⁹ Çok sarhoş (BAS).

³⁰ İspirtolu içkiler, rakı. (BAS).

³¹ Bir uyuşturucunun esrikliği, etkisi içinde bulunmak; içkili olmak, içki sarhoşu olmak (BAS).

³² Yollamak, göndermek (BAS).

“...istersen sana biraz **maden** vereyim de çek!” (AF, s.214)

mastor³⁴

“...bu karda, kıyamette Aksaray’a kadar sırtımızda **mastor** mu taşıyacağız?” (KPE, s.98)

matiz³⁵

“Affedersin amma, beybabacığım, bunlar da senin gibi böyle hep **matiz** alayı mıydı?” (KPE, s.35)

papaz uçurmak³⁶

“Bir akşam şunun şurasındaki incirlerin altında çilingir sofrasını kurup bir **papaz uçuralım!**dedi.” (Ç,s.17)

pırna³⁷

“...oradaki meyhanelerden birine girerek **pırna**yı çekmeğe başladılar.” (BM, s. 124)

piyiz (kaymak)³⁸

“Yaaa...**Piyiz** nanaylaştı (rakı tükenmeye başladı) galiba.” (A, s. 112)

yapındırmak³⁹

“Ara sıra **yapındırırım!**”(AF, s.123)

yuvarlamak⁴⁰

“Turhan da zaten geldi geleli burada bir buçuk şişe kadar **yuvarlamıştı...**” (A,s. 142)

ziftlenmek⁴¹

³³ Eroin (BAS).

³⁴ Uyuşturucu kullanarak ya da içki içerek sarhoş olmuş çok esrimiş (kimse) (BAS).

³⁵ Sarhoş ve çok sarhoş (kimse) (BAS).

³⁶ İçki içip, eğlenmek, içki âlemi yapmak (BAS).

³⁷ Rakı (BAS).

³⁸ Rakı, içki içmek (BAS).

³⁹ İçki içmek; az az içki içmek (BAS).

⁴⁰ İçki içmek, özellikle bir ‘tek’ rakıyı bir yudumda içmek (BAS).

⁴¹ Rakı içmek; tahkir manasında yiyip içmek (BAS).

“Genç aşık bunu **ziftlendikçe** aşk ateşi de ona göre arttıkça artar.”
(KPE, s.153)

zom olmak⁴²

“Selim Beyle yirmiye bulan arkadaşları tam manasıyla **zom olmuşlardı.**” (A, s. 27)

- **Dolandırıcı argosu:** altmış altıya bağlamak, kafesçi, kafeslemek, kaşkariko, katakulli, kilefteci, madik, madikçi, mandepsiye basmak, mantar, mantar atmak, mantara basmak, martaval, orostopolluk...

altmış altıya bağlamak⁴³

“...hangi kanallarla nasıl düşündüğünü anlatarak işi **altmış altıya bağlayacağım...**” (KPE, s.161)

deve yapmak⁴⁴

“...rahmetli babasından kalan evleri, dükkânları birtakım macaralar yüzünden **deve yapacaktı.**” (Ç,s.73)

fındıkçı⁴⁵

“...bakarsan pek **fındıkçı** bir şeye benziyor.” (A, s.272)

kafesçi⁴⁶

“Sakın aldanıp parayı vereyim deme, **kafesçidir** haaa!” (A, s.54)

kafeslemek⁴⁷

“Filan kalemin odacısını, tam üç mecdiye **kafesledim...**” (A, s. 148)

kaşkariko⁴⁸

“...sen bana güven, ben katakulli, **kaşkariko** bilmeyen bir insanım...” (BM, s.45)

⁴² (İçki, uyuşturucu vb. kullanmak yüzünden) Sarhoş olmak, esrimek, kendinden geçmek (BAS).

⁴³ Hile yapıp kandırmak, hileyle başarmak (BAS).

⁴⁴ (Bir nesneyi, parayı vb.) Almak, ortadan kaybetmek, çalmak (BAS).

⁴⁵ Hilebaz, oyunbaz; cilveli, oynak (kız, kadın). (BAS).

⁴⁶ Dolandırıcı, hileli yollarla başkalarının parasını, malını ele geçiren kimse. (BAS).

⁴⁷ Yalan dolanla aldatarak çıkar sağlamak. (BAS).

⁴⁸ Hile, tuzak, yalan. (BAS).

katakofli atmak⁴⁹

“...şimdi beni Nazlıdan soğutmak için bu **katakoflileri atıyor-sun!**” (Ç, s.228)

katakulli⁵⁰

“Diyildir **katakulli** bunlar...Ben doğru söylüyorum.” (Ç, s.228)

kilefteci⁵¹

“Ne gibi zenaat bakayım, sakın sen **kilefteci** olmayasın, düş bakayım önüme de merkeze gidelim.” (A,s.218)

madik⁵²

“...bizim yosma bana **madik** ederek arkadaşlardan biri ile aşıkdaşlığa başlamasın mı?” (KPE, s.149)

madikçi⁵³

“...bir fındıkçı ve **madikçi** yosmaya benzemeyen bu kadın kendi masasında ağır ağır ve yudum yudum birasını içerken...” (A,s.75)

mandepsiye basmak (düşmek/gelmek)⁵⁴

“Mustafa işin hakikat olduğuna inanırken Balyoz herifi **mandepsiye** şöyle **bastırdı:**” (BM, s.66)

mantar⁵⁵

“**Mantar**dır, mutlak evlerden birine başka bir enayisi gelmiştir...” (A, s. 153)

mantar atmak⁵⁶

“Ne o, buna inanmadın mı moruk, yoksa beni **mantar** mı **atıyor** sandın?”(A, s. 63)

mantara basmak⁵⁷

⁴⁹ Yalan söylemek, uydurmak (BAS)

⁵⁰ Hile yapma, dalavereye başvurma, tuzak (BAS)

⁵¹ Hırsız, dolandırıcı (BAS)

⁵² Hile, dalavere (BAS)

⁵³ Hilekâr, dalavereci. (BAS)

⁵⁴ Hileye gelmek, tuzağa düşmek (BAS)

⁵⁵ Yalan; hile (BAS)

⁵⁶ Yalan söylemek (BAS)

“Zaten bu dünyada aşık olup da **mantara**, sarhoş olup kantara **basmayan** kim var ki?” (KPE, s.170)

martaval (atmak)⁵⁸

“Bırak şimdi **martavalı!**...Sen burada sermayesin.” (BM, s.34)
orostopolluk⁵⁹

“Yok bunda bir **orostopolluk** var; yoksam hokkabazsın, nesin sen?” (A, s.90)

- **Azınlık dünyası (çingene)**: habe kaymak, katalaviz, keriz, kerizci, keriz etmek, kıpti, mangiz, şopar, todi, bengala, beti, çak, grasni, harni, imşa, laçı, mangaptut, odel, so, teferiz, terlayni vb.

bengala

“O birazacık **bengaladır** (sinirli, yarım deli, cinli, perili, babalı demek).” Ç, s. 75)

beti

“**Beti** demek, bizim çingenecede çirkin demektir...” (Ç, s.113)

çak

“Şinci otururlar (eli ile Hacıosman bayırı taraflarını göstererek) **çak** (tâ) o yanda!..” (Ç, s.103)

çerhan

“Yıldız da (çerhan) demek!..”(Ç, s.89)

çon

“-**Çon** demek (ay) demek!..

-Ay mı?” (Ç, s.89)

grasni

“(**Grasni**) mi çok seversin, (har) mı çok seversin, yoksam (harni) mi çok seversin?” (Ç, s.89)

habe⁶⁰

---

⁵⁷ Yalana kanmak, aldanmak; tuzağa düşmek (**BAS**)

⁵⁸ Asılsız, yalan, uydurma söz ya da haber söylemek (**BAS**)

⁵⁹ Alçakça hile (**BAS**)

⁶⁰ Ekmek, yemek, öğün (**BAS**).

“Sipari, piyiz, cızlam, toslamak, hındım, keriz, **habe**” kelimelerinden yalnız (yemek) anlamına gelen sondaki (habe) kelimesi Romanes...” (Ç, s.35)

habe kaymak⁶¹

“Ha, bulaşalım biz **habe kaymaya** (yemek yemeye) o dikizlesin bizi ayaküstü!..” (Ç, s.29)

hampur (hampır)⁶²

“Çekeriz birer kıyak **hampur** size!” (Ç, s.9)

har

“(Grasni) mi çok seversin, (**har**) mı çok seversin, yoksam (harni) mi çok seversin?” (Ç, s.89)

harni

“(Grasni) mi çok seversin, (har) mı çok seversin, yoksam (**harni**) mi çok seversin? (Ç, s.89)

imşa⁶³

“**İmşayım**,(konuştuğunuzu çaktım, parmağı içinde!) Karışmam ha!” (Ç, s.137)

kam

“Güneş de (**kam**) demek!..” (Ç, s.89)

katalaviz⁶⁴

“Yok olmak isterdim! Nasıl **katalavis**?” (KPE, s.23)

keriz⁶⁵

“Sipari, piyiz, cızlam, toslamak, hındım, **keriz**, habe” kelimelerinden yalnız (yemek) anlamına gelen sondaki (habe) kelimesi Romanes...” (Ç, s.35)

kerizci⁶⁶

⁶¹ Ekmek yemek, karnını doyuracak şeyler yemek (**BAS**).

⁶² Çingene çocuklarının oynadığı bir çeşit oyun (**BAS**).

⁶³ Bir kazancı bölüşme, ortaklaşma (**BAS**).

⁶⁴ ‘Anladın mı?’ anlamında kullanılır; söylenen kişiye karşı alay ifadesi taşır (**BAS**).

⁶⁵ Eğlence, çalgılı, çengili eğlence (**BAS**).

“Beni sana kim söyledi Sulukuleli **kerizci** diye?” (A, s.225)

keriz etmek⁶⁷

“Eminenin düğünde **keriz ederken** söylediği şarkıların kantoların o pek tatlı, pek cana yakın nağmeleri...” (Ç, s.186)

kıpti⁶⁸

“Büyükdere çayırını arka taraflarında oturan **kıptilerden** bir klar-
netle bir çifte nara bulup geldi.” (A, s.193)

laçı⁶⁹

“ Ah **lâçı**(güzel) ağbeyciğim, toslayasın (veresin) buncağıza yarım metelik!” (Ç, s.9)

mangaptut

“Göçebe Çingenerler zavallı Nazlı için **mangaptut**, yani sevdalı, âşık, vurgun, dalgın, hırçın, yanık...” (Ç,s.142)

mangiz⁷⁰

“...annem benden selam sabahla birlikte **mangizi** de kesince me-
teliksiz ben ne yapacaktım.” (KPE, s. 153)

odel⁷¹

“Ha versene be ağam beş paracık, **odel**(Allah) versin sana daha çok!” (Ç, s.9)

oski⁷²

“Sen toslasan o yirmi yirmi beş **oskiyi** bana da girsen bir seva-
ba...” (Ç, s.158)

paçala

“**Paçala** (git) güle güle amma, bizi sen şinci saldın meraklara...”
(Ç, s.106)

---

⁶⁶ Şarkıcı, çalgıcı. (BAS).

⁶⁷ Çalgı çalmak; çalgı çalıp oynamak (BAS).

⁶⁸ Çingene.

⁶⁹ İyi; güzel, hoş (BAS).

⁷⁰ Para (BAS).

⁷¹ Tanrı, Allah (BAS).

⁷² Altın para; lira (BAS).

paraşol

“Sen gene dua et, beygirinin kırılmadı bir yerciği, parçalanmadı **paraşolun?**” (Ç, s. 49)

parsa

“Yağma yok, bedava olmaz, anlatırım ama, **parsa** toplarım.” (A, s.55)

pofyoz⁷³

“Hiç canım dedi mesele **pofyozmuş.**” (Ç, s.180)

saçı

“...orada mangiz, habe(yemek), piyiz(rakı), **saçı**(bahşiş) gırladır.” (Ç, s.243)

So

“...yaptık duvamızı gönderdik **Soya!**

- **So** da nedir?

-**So** demek ki, yaniya büyük efendi, büyük mal mülk sahibi, senin anlayacağın, Allah!” (Ç, s.227)

şopar⁷⁴

“**Şopar**ların bu sırnaşık arsızlıkları karşısında baktım, zavallı Nazlı..” (Ç, s.124)

şugar (şukar)⁷⁵

“**Şukar** (dilber) Nazlı!..Mangaptut (malihulyalı) Nazlı!..”(Ç, s.104)

teferiz⁷⁶

“Misaade sizin ya...İlle velâkin demek istediğim burada bir avşam **teferizi** (eğlencesi) yapalım da göresiniz! (Ç,s.48)

terlayni

“...**terlayni** demek bizim çingenecede, yaniya ki, sizin anlayacağınız, akılcığı biraz oynak demek...” (Ç, s.100)

⁷³ Anlamsız; boş; önemsiz; değersiz (**BAS**).

⁷⁴ Çocuk, çingene çocuğu. (**BAS**).

⁷⁵ Güzel, hoş, alımlı (**BAS**).

⁷⁶ Eğlence (**OCK**).

*todi*⁷⁷

“Evet, bunu da başka **todiler**den öğrendim.” (Ç, s.84)

4. Sonuç

Toplumda bazı çevrelerce tercih edilen ve dilde belirli bir yeri olan argo, Osman Cemal’in sözcüklerini farklı kılan ögelerin en önemlilerinden biridir. H. Aktunç’un tasnifindeki suç dünyası içinde *kabadayı*, *dolandırıcı argosu*; azınlık dünyası içinde *etnik azınlıklar ve göçmen argosu*; alışveriş dünyası içinde *eğlence yerleri (gazino, meyhane, müzisyen) argosu*, Osman Cemal’in eserlerinde kullandığı argo sözlerin sınırlarını tayin edebilir. Yazarın edebî eserlerindeki kahramanları alt toplumsal katmandan külhanbeyi, tulumbacı, hovarda, akşamcı, çingene gibi tipler olup bunların eğlendiği, vakit geçirdiği yerler de meyhaneler, gazinolar ve kahvehanelerdir. Bu mekânlarda yaşayan tipler, standart, gündelik dil yanında argoyu gizli bir anlaşma dili olarak tercih ederler. Bu durumda kahramanların kullandığı argo, Osman Cemal tarafından ‘günlük hayatı yakından tanıtmak, tespit ve tahlillerde realiteye uygunluk sağlamak amacıyla gerçekçiliğin bir unsuru’ işleviyle karşımıza çıkarılır.

Yazarlık serüvenine mizahî yazılarla başlayan Osman Cemal, bu yönünü (mizahı) sahnede oynadığı ortaoyunu ve karagözle besler. Yazar, bu geleneksel türlere ait anlatım tekniklerine (karagöz, ortaoyunu, tuluat atışmalarına) edebî eserlerinde sıkça yer verir. Argo, bu atışmalarda mizaha katkı unsuru olarak da kullanır.

İstanbul folkloruna ilgisi, İstanbul’un birçok semtini çok iyi bilmesi, maddi sıkıntılar dolayısıyla yapmak zorunda kaldığı birçok iş, Osman Cemal’in farklı çevreler ve bu çevrelere ait farklı insan tiplerini tanımasına vesile olmuştur. Bu tiplerin konuşmaları, yaşam tarzları, ilgileri Osman Cemal’in eserlerine malzeme teşkil etmiştir. Buradan hareketle Osman Cemal’de argo, kendi deneyimlerinin bir ürünü olarak da karşımıza çıkar. Osman Cemal deneyimleriyle elde ettiği bu argoyu sadece romanlarında ve hikâyelerinde kullanmakla kalmaz, bu özel dilin kelime hazinesini gösteren bir argo sözlüğü de yazar.

KAYNAKLAR

- AKGÜN, Adnan (1996), “Edebiyatçılarımızın Resmi Hâl Tercümeleri”, *İlmî Araştırmalar* 2. İlim Yayma Cemiyeti, İstanbul.
- AKSAN, Doğan (1998), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları Ankara.

---

⁷⁷ Çingene (BAS).

- AKTUNÇ, Hulki (2002), *Büyük Argo Sözlüğü*, YKY, İstanbul.
- Ali Bey (?), *Lehçetü'l-Hakayık (Hakikatlerin Dili)*, (hzl. Şemsettin Kutlu), Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul.
- ARAYICI, Ali. 2004) *Avrupa'nın Vatansızları Çingenerler*, Kalkedon, İstanbul.
- ARSLAN, Mehmet (2004), *Argo Kitabı*, Kitabevi, İstanbul.
- ASILTÜRK, Bâki (2002), "Modern Türk Şiirinde Argo-İki Örnek. Metin Eloğlu-Salâh Birsal", *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda, s. 183.
- AYDIN, Mehmet (2008), "Lugat-ı Garîbe", *Argo ve Gizli Dil*, Picus Yayınları, İstanbul.
- BAŞ, Bayram (2011), "Söz Varlığı İle İlgili Çalışmalarda Kullanılacak Ölçütler", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S: Bahar 29. s: 27-61, Niğde.
- BAYRI, Mehmet Halit (1934), *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1990), *Türk Argosu İnceleme- Sözlük*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- ERSOYLU, Halil (2004), *Türk Argosu Üzerinde İncelemeler*, L&M Kitaplığı, İstanbul.
- GUIRAUD, Pierre (1956), *L'argot*, Paris. Presses Universitaires de France, Boulevard Saint-Germain.
- GÜNAY, V. Doğan (1991), "Dil Konuşanın Özelliğini Ne Oranda Yansıtır?", *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, İstanbul. s. 71-74.
- KARAGÖZ, İlknur (2005), "Argo Ve Kaba Sözlerin Rasim Özdenören'in Kuyu Adlı Hikâyesinde Bir Söz Varlığı Unsuru Olarak Yansıması", *Kafdağı Dergisi*, Yıl 13, S. 59, s. 75-79.
- KAYGILI, Osman Cemal (1932), *Argo Lugatı*, Haber Gazetesi'nde tefrika.
- KAYGILI, Osman Cemal (1939), *Çingenerler*, Etiman Kitabevi, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (1944), *Ayır Fatma*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (1944), *Bekri Mustafa*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (2003), *Kovuk Palas'ın Esrarı*, Arma Yayınları, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (2003), *Akşamcılar*, Arma Yayınları, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (2003), *Argo Lugatı*, (Hzl. Tahsin Yıldırım), Selis Kitaplar, İstanbul.
- KEFELİ, Emel (2002), "Edebiyat Argo İlişkisi", *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda, s. 169.
- KÖKSAL, Aydın (1980), *Dil ile Ekin*, TDK Yayınları, Ankara.
- KÖNİĞ, Güray Çağlar (1991), Toplumdilbilim Açısından 'Dil' ve 'Dil Türleri' Kavramları Üzerine, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, İstanbul, s. 61-70.

- MANGIR, Mediha (2009), **Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözcükleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dn: Prof. Dr. Mustafa Özalıcı, Samsun.
- NASKALİ, Prof. Dr. Emine Gürsoy , Doç. Dr. Gülten Sağol (2002), *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda..
- ÖZKAN, Nevzat (2002), "Gizli Dil Olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine" *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda, s. 23.
- PASPATI, Alexandre G (1870), *Études Sur Les Tchinghianés Ou Bohémiens, De L'empire Otoman*, Constantinople. Imprimerie Antonio Kromel.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2004), *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- SAĞOL, Gülten (2002), "Argo Sözlükleri" *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda, s. 73.
- YÜZÜNCÜ, Reşat Feyzi (1947), *Osman Cemal Kaygılı Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, Çığır Kitapevi, İstanbul.

KISALTMALAR

- A Akşamcılar
AF Aygır Fatma
BM Bekri Mustafa
Ç Çingeneler
KPE Kovuk Palas'ın Esrarı
AL Argo Lugatı
BAS Büyük Argo Sözlüğü
TA Türk Argosu
TAS Türkçenin Argo Sözlüğü
TDK Türk Dil Kurumu